

ження – по-можливості компенсовано за допомогою лексичних засобів української мови. *In the kitchen where the vandals had not penetrated was a cupboard which contained various bottles of drinks, she pounced on a bottle of brandy, and mixed up her latest-learned brew.* [9] *А на кухні, куди вандали чомусь не вдерлися, стояв сервант із численними напоями. Вона схопила пляшку з бренді й змішала коктейль, рецепт якого взяла напередодні.*

Таким чином, ми підтримуємо думки тих перекладознавців (А. Нойберт, Г. Гачечеладзе, В. Радчук), котрі вважають виважене втручання перекладача у текст оригіналу виправданим, а щодо окремих перекладацьких одиниць – і обов'язковим. З іншої точки зору, у дослідженому нами аспекті слід уникати протилежних дій, а саме – механічного втручання перекладача у синтаксичну структуру оригіналу. Йдеться про нічим, окрім “нормативності” синтаксису цільової мови, не зумовлені перестановки інвертованих елементів речень.

У той же час, надмірний “пуризм” іншої точки зору (В. Бархударов, А. Фьодоров, певною мірою і В. Барка) може призвести (і часто призводить) до появи сірих, “штампованих” перекладів, що не викликають у цільового читача реакції, яку оригінал викликав у культурі оригінальній. Подальші дослідницькі розвідки повинні стосуватись вивчення відмінностей функціонального навантаження інверсії в англійській та українській мовах і питань перекладу інвертованих синтаксичних одиниць у різних мовленнєвих стилях.

Література

1. Spark M. Symposium. – London, Routleg, 2005. – 327 p.
2. Казакова Т.А. Практические основы перевода. – СПб., 2001. – 320 с.
3. Кухаренко В.А. Інтерпритація тексту. – Вінниця, 2004. – 261 с.
4. Шевякова В.Е. Современный английский язык: Порядок слов, актуальное членение, интонации. – М., 1980. – 193 с.
5. <http://disser.com.ua/contents/3388.html>

УДК 82.091.111–209Б18

КУДЛЕЙ О.П.
(Хмельницький)

УКРАЇНСЬКА ТЕМА У РІЧИЩІ ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНИХ ПОШУКІВ ЛОРДА БАЙРОНА

В епоху романтизму, с початком наполеонівських воєн, набуває популярності тема екзотичного Сходу, до якої залучали і східноєвропейські країни. Стаття присвячена особливостям романтичної поеми Байрона “Мазепа”, що стала етапом духовно-естетичної “еволюції” поета.

Західноєвропейський романтизм, який був підготовлений пильним до внутрішнього світу людини Просвітництвом, відкрив безліч можливостей для зосередження творчої уваги митця. Ганс-Георг Гадамер зазначав: “Назустріч Просвітництву відбувався протилежний рух – рух життя, яке вірить у себе, на захист і збереження міфічних чарів у самій свідомості, навіть за визнання їхньої істинності” [3, с. 105].

Для вирішення художніх завдань у мистецтві вже не було пересторог і обмежень ані на рівні касти, ані країни, ані нації. Навпаки, дещо замкнута у попередні епохи цікавість творця сягає за обрії у пошуках сюжетів і тем. Наразі виразник принципів певного соціального кола або художньої програми у попередні століття – герой – стає універсальним або навіть космополітичним. З’явившись ще в епоху Ренесансу цікавість до мистецтва і культури інших народів (завдяки колонізаторській політиці і популярному мореплавству у Великій Британії) стає тепер чинником ідейно-естетичної концепції і англійської літератури. І погляд Байрона як започатковувача типу романтизму з характерними рисами з якими він сьогодні перш за все асоціюється – з конфліктом і втечею від суспільства, яскраво вираженою індивідуальністю, самотністю героя – прикутий не тільки до загально-відомих європейських, а і до національних культурних традицій і сюжетів інших народів. Не обминула увагу митця і українська історія, а саме постать легендарного гетьмана Мазепи, якою Байрон зацікавився через реальні обставини його життя, вирішуючи образ реальної людини у романтичному аспекті, розглядаючи їх в аспекті романтизму.

Романтичний герой-індивідуаліст, що бунтує проти суспільства неодноразово розглядався ще радянськими літературознавцями А. Ромом, Н. Єсауловим, І. Дубашинським, зокрема компаративістичний метод використовувався В. Жирмунським та А. Чамеєвим. Але аналізувалися герої романтичних поем, або як їх називав сам Байрон – тільки повістей “Абідоська наречена”, “Лара”, “Корсар”, “Гяур”, ліро-епічної поеми “Дон Жуан”, адже через непопулярність Мазепи в нашому ще радянському і перших років пострадянському суспільстві в літературознавстві робився вигляд, ніби поеми “Мазепа” взагалі не існує.

Вперше з точки зору українського походження історії, описаної в поемі, сюжет спробував оцінити ще Олександр Сергійович Пушкін. Після більш ніж півтора століття замовчування аналіз героя Мазепи в поемі у порівнянні з маніфестацією цього образу у світовій літературі можна знайти у передмові С. Родзевича до перекладу Дмитра Загула у 1929 році. Серйозне дослідження під назвою “Байрон і Україна” зробила Соломія Павличко. Спробували тільки торкнутися у свій час цієї теми і ми. Зовсім нещодавно у передмові до видання творів Байрона, присвяченій романтичній поезії Джорджа Байрона, Наталя Жлуктенко розглядає генезис цікавості поета до східної тематики, до якої за традицією західноєвропейського літературознавства прилучають і українську тему.

Цей пізній твір вже зрілого майстра представляє певний інтерес з точки зору не тільки художніх, а і ідейно-філософських пошуків. Павличко зазначала, що “поеми “Мазепа” і “Острів” є вичерпним підсумком тієї еволюції, яку пройшла у творчості поета традиційна байронічна поема” [5, с. 199] і навіть вказувала на переосмислення в ній “головних байронічних ідей”, але ми вважаємо за потрібне розглянути ретельніше цей комплекс розбіжностей і наша стаття є спробою дослідити в поемі специфіку еволюції романтичної художньої концепції Байрона. Для кращого розуміння цього вважаємо необхідним звернути увагу на постать українського гетьмана як на історичну особу, дослідити сюжетну лінію присвячену йому байронівської поеми, розглянути комплекс романтичного байронівського героя, що концептуально трансформується в образі Мазепи, проаналізувати специфіку духовної і творчої еволюції англійського поета, що проявилось в поемі з українським сюжетом.

Відомості про цю визначну особистість Джордж Байрон отримав завдяки волтерівській праці “Історія Карла XII”, де Україна змальовується у складі Речі Посполитої.

Життя Івана Степановича Мазепи і досі оповито легендами. Історики ще сперечаються щодо його точного року народження, але всі погоджуються з приблизною цифрою: біля 1645 року. Цікаво дослідити перші кроки кар’єри юного пажа, по яких можна вже судити про авантюрний характер нашого героя. З 1660 року він отримує освіту при дворі польського короля Яна Казіміра V, де вивчає латину, грецьку, риторику та інші науки, які були обов’язковими на той час для майбутнього успішного державного діяча.

Звичайно, всі ці якості, вроджені і культивовані, сприяли потім швидкому та блискучому кар’єрному росту Івана Мазепи. В енциклопедії “Україна”, виданій у Торонто, натрапляємо на таку високу оцінку нашого гетьмана: “A member of an old Orthodox Ukrainian noble family, Mazepa was a true statesman and a distinguished diplomat with a European education, a deep knowledge of people, the ability to organize and to attract able associates, and a flexibility which enabled him to adapt well to circumstances without losing sight of his own policy” [6, с. 648].

Але молодим видалений з королівського двору через численні суперечки, повернувшись в свій родовий маєток, він ще не думав про честолюбні задуми, а думав про те, що і властиво юності перш за все – про любов і, закохавшись, заводить любовну інтригу з молодою чарівною дружиною сусіднього польського магната, свого сюзерена, пана чи, як його потім називає Байрон в своїй поемі, лорда Фальбовського. Видалений зі двору через численні суперечки, повертається в свій родовий маєток, де заводить любовну інтригу з молодою дружиною сусіднього польського магната, пана чи, як його потім називає Байрон в своїй поемі, лорда Фальбовського. Адюльтер був розкритий, і розлюнений чоловік, бажаючи помститися за безчестя, наказує відшмагати нещасливого коханця, потім роздягти догола, і, прив’язавши до необ’їзженого коня, випустити на волю. Дикий кінь, який був родом з України, мчавшись безліч днів, приніс наїзника саме на свою батьківщину! Ця не прикрашаюча лицарську гідність, але вельми романтична історія з життя прославленого гетьмана і попала в “Історію Карла XII” Вольтера, а звідти в поему Байрона, який вперше в світовій літературі “ввів у свою рідну та загалом європейську літературу образ України та українського героя” [4, с. 249].

З точки зору джерел та реалій, що лягли в основу сюжету, вперше спробував оцінити поему Пушкін. Він дивувався, що Байрон вибрав з такого драматичного та насиченого подіями життя Мазепи всього лише одну історію – його юнацьке кохання до дружини польського магната. На його

думку цікавішим був би сюжет пізнішого кохання старого гетьмана до юної доньки його друга Кочубея [4, с. 250]. Але Байрон про інші факти біографії свого героя просто не знав, – адже всі відомості поет запозичив з роботи Вольтера. Він цього і не приховував: поема починається довідкою, що складається з трьох цитат Вольтера. Перша з них стосується самого Мазепи: “Тоді гетьманом України став один польський шляхтич, на прізвище Мазепа, родом з Поділля. Він служив пажем Яна Казимира і при його дворі здобув певний вишкіл у красному письменстві...”. Або і Вольтер і Байрон помилялися, вважаючи Мазепу польським шляхтичем, який випадково потрапив на Україну, або на Заході на той час просто не розрізняли Польщу і Україну через їхні тісні дипломатичні, культурні, а деколи і кровні зв’язки верхівки.

Але, як зазначала Соломія Павличко, в такій помилці була своя романтика [4, с. 250]. Байрона завжди захоплював образ вигнанця (згадаймо хоча б “Чайльд-Гарольда”, “Гяюра”, “Корсара”, “Каїна”, “Дон Жуана”). Мазепа, вигнаний з королівського двору і став інтерпретацією такого романтичного образу вигнанця. В чужих землях він завойовує владу, славу, навіть королівський титул, – Байрон майстерно створює образ авантюриста (з позитивної точки зору), який “з нуля” завойовує щасливу долю завдяки своєму розуму, волі, хоробрості, здатності вести за собою маси, – що є дуже популярним навіть для сучасної західноєвропейської літератури.

Епізод, вичитаний у Вольтера, “розростається у цілу низку вражаючих картин і образів” [4, с. 200]. Фактично головну частину поеми займає романтична подорож голого, майже непритомного, стікаючого кров’ю юнака верхи на коні безлюдними степами й лісами незнайомої землі і один розгорнутий образ – біг дикого, неприрученого, пригнаного в Польщу коня, що рветься назад в Україну. Нестримний політ скакуна завдає безкінечних, нестерпних фізичних і духовних страждань юнаку, прив’язаному до його спини. Здавалося б – безладний вершник приречений на загибель. Байрон майстерно показує як герой поступово втрачає сили, слабшає, і, нарешті, як йому здається, помирає.

Мазепа мав би загинути, але щасливо рятується. Українські козаки випадково знаходять його ледве живого під мертвим конем, а через багато років він стає їхнім гетьманом. Така несподівана розв’язка також характерна для романтичної байронівської поеми. Ось як звучить кінець твору у вільному перекладі Дмитра Загула, що вийшов окремою книгою в Харкові–Києві в 1929 році.

Вони знайшли мене в долині, <...>
І врятували...
А потім
Я став гетьманом в їх країні.
Безумний, що в гніві палкому
Помстивсь так люто на мені
І в’язня голого із дому
В пустиню вигнав на коні,
Він путь поклав мені до трону.
Хіба ж ту долю нам збагнуть? [1, с. 37]

Та на відміну від героїв попередніх, в описі яких поет постійно підкреслює відверту пихатість у звертанні і холодне презирство до оточуючих, панівні жести і тон, образ Мазепи набуває певної модифікації. Кілька разів Байрон наголошує на дещо інших його рисах – витримці, спокої, людяності та самовладанні, – їх гетьман не втрачає навіть у критичних обставинах свого життя. Соломія Павличко називає поему “Мазепа” в творчості поета “вичерпним підсумком тієї еволюції, яку пройшла у творчості поета традиційна байронічна поема” [4, с. 199], до речі, ним же і започаткована. В річищі сказаного можна сказати, що поема “Мазепа” є початком підсумку цієї еволюції, а сам образ головного героя – переосмисленням головних байронічних ідей абсолютної самотності, крайнього індивідуалізму, вродженого песимізму і світової скорботи – індивідуальних рис самого автора. Мабуть, давалися взнаки і зрілий вік поета, і перенесені випробування, і духовна змужність. Властивий байронівським героям, всім, без виключення, комплекс аристократизму підносить їх над оточуючими і робить, так би мовити, суперменами, але в образі Мазепи цей комплекс концептуально трансформується, і ми бачимо перш за все рефлектуючого героя, переосмислюючого все своє життя.

Таким чином можна зазначити кілька відмінностей у художніх вирішеннях нашого героя від попередніх героїв: Мазепу перш за все відрізняють здатність сумніватися (тобто саморефлексія), людяність та життєвий успіх (на відміну від нього всі попередні герої зазнають життєвого краху).

Але може сприяло цьому саме те, що англійський письменник, суворо кажучи, використовує історичний факт, вичитаний у великого француза, для створення своєї, вкрай романтичної версії про початок життєвого шляху, безумовно, одного з найхаризматичніших гетьманів України. Тому українсь-

кий державний діяч виглядає в нього як живий: незважаючи на всі людські слабкості та недоліки, безперечно, перед нами велика героїчна особистість.

Яким би не був Мазепа, – його сміливість, відвага, авантюрний склад розуму, його інтриги і, навіть, підступність щодо сюзеренів – Петра I, а згодом і польського короля Станіслава, – все це ще й досі є предметом суперечок і уподобань найвизначніших діячів науки і культури не тільки в Україні. Середньовічний лицар і герой-коханець, зрадник і невпинний поборник інтересів нації, меценат і один з найзаможніших людей Європи, – як тільки не називали Мазепу; він став головною дієвою особою в найскрутніші часи історії свого краю і залишився одним з найвідоміших світових романтичних героїв.

Досить промовистим є той факт, що особистість гетьмана привернула пильну увагу у світовому романтичному мистецтві: композиторів (Ф. Ліста, П. Чайковського), художників (Т. Шевченко, І. Рєпіна, О. Верне) письменників (Б. Лепкого, В. Гюго, О. Пушкіна, Рилєєва К.Ф., Ю. Словацького, Р. Готшала, С. Руданського, В. Сосюри), набуваючи таким чином рис “міфічної постаті” [4, с. 14] з “романтичного міфу” [5, с. 250]. Адже як писав Ганс-Георг Гадамер [3, с. 105]: “всьяке знання історичного життя про себе саме завжди закладене в самому житті, яке вірить у себе і реалізацію якого є це знання. Тим самим романтична свідомість, що критикує ілюзії освіченого розуму, набуває нових прав”.

Література

1. Байрон Д.Г. Мазепа. – Харків: Фоліо, 2005. – 479 с.
 2. Волков И.Ф. Творческие методы и художественные системы. – 2-е изд., доп. – М.: Искусство, 1989. – 253 с.
 3. Гадамер Г.-Г. Герменевтика і поетика. – К.: Юніверс, 2001. – 288 с.
 4. Жлуктенко Н.Ю. Романтична поезія Джорджа Гордона Байрона // Байрон Д.Г. Мазепа. – Харків: Фоліо, 2005. – С. 3–20.
 5. Павличко С. Байрон // Зарубіжна література: Дослідження та критичні статті. – К.: Вид-во Соломії Павличко “Основи”, 2001. – 559 с.
 6. The World Book Encyclopedia. In 24 v. V. 20. – Chicago; London; Sydney; Toronto: a Scott Fetzer company, 1994. – 478 p.
 7. Ukraine. A Concise Encyclopaedia. In 2 v. V. 1. – Toronto: University of Toronto Press, 1970. – 1185 p.
- УДК 811.112.2'38

КУХАР Л.А.
(Хмельницький)

СПОСОБИ ФОРМУВАННЯ СТИЛІСТИЧНОЇ ЗНАЧУЩОСТІ В КОМПОЗИТАХ

У статті розглядаються композити як один із найпродуктивніших способів словотворення німецької мови. Автор досліджує типи комбінаторики компонентів і стилістичні фігури, які виникають при різних видах порушення внутрішньомодельного узгодження компонентів складного слова. На прикладі композитів простежуються способи комбінювання значень, на основі яких формуються різні стилістичні фігури та тропи.

Стилістичне словотворення – це один із видів реалізації стилістичної номінації, під яким розуміється створення нових слів за існуючими в системі мови словотворчими моделями. Система мовлення дає матеріал для створення нових слів та моделі їх можливого комбінювання. Конкретна комунікативна ситуація, інтенція автора, конкретний тип тексту і контекст визначають, у свою чергу, стилістичний зміст і стилістичне значення одиниці.

Загальноновизнаним тезисом у роботах учених, які досліджували механізми створення стилістичних ефектів у складних словах (Шендельс, Степанова, Фляйшер, Кубрякова та інші), є положення про те, що стилістичний ефект виникає, головним чином, у результаті семантичного узгодження між безпосередніми складовими частинами композита [5, с. 84].

Стилістична маркованість у композитах визначається як системними явищами – лексичними значеннями компонентів і формуванням конотацій у рамках моделей словоскладання, так і контекстуальними параметрами, під якими розуміється зовнішня і внутрішня комбінаторика.

Мета статті: проаналізувати типи комбінаторики та дослідити, які стилістичні фігури виникають при різних видах порушення внутрішньомодельного узгодження компонентів.

Згідно із стилістичною концепцією М. Ріффатера, стилістичні ефекти виникають, як правило, на основі контрасту. Контраст може виникати як між великими, так і між дрібними мовленнєвими